

Elämän teologiaa ja valtataistelua

Ratkaisuyrityksiä El Salvadorin

luterilaisen kirkon talousahdinkoon vuosina 2004–2009

JOHDANTO

”Köyhä kirkko on köyhien kirkko.” Tämä slogan on El Salvadorin luterilaisen kirkon piispan Medardo Gómezin usein viljelemä lause kumppanuuskirkkoystävälle. Vuonna 1952 yhdysvaltalaisen konservatiivisen luterilaisen kirkon, Missouri-synodin, lähetystyöstä alkunsa saanut kirkko on ollut köyhä alusta saakka ja on sitä yhä tänään. Tässä artikkelissa tarkastelen, miten köyhän kirkon talousahdinkoa pyrittiin ratkomaan vuosina 2004–2009 sekä millaisia seurauksia yrityksistä aiheutui tuona ajanjaksona El Salvadorin luterilaisessa kirkossa. Lisäksi pohdin, miten kirkon harjoittama ”elämän teologia” ja toisaalta taistelu vallasta nivoutuivat tuossa prosessissa toisiinsa.

Tutkin aihetta kirkkohistorian näkökulmasta. Metodini sisältää etnografista tutkimusta ja teemaattisia haastatteluja. Työskentelin Turun arkkihiippakunnan hiippakuntasihteerinä 20 vuotta ja lähes koko tuon ajan eli 1990-luvun puolivälistä alkaen hiippakunnalla on ollut yhteistyötä El Salvadorin luterilaisen kirkon kanssa. Virallinen kumppanuussopimus solmittiin vuonna 2003. Työni puolesta järjestelin vierailuja puolin ja toisin, majoitin useita salvadorilaisia kotonani sekä kävin El Salvadorissa useita kertoja. Lopulta tein aiheesta väitöskirjan.¹

Etnografiseen lähdemateriaaliin kuuluvat käsin kirjoittamani kenttäpäiväkirjat (noin 400 sivua) kuudesta vierailustani El Salvadorissa vuosina 2005–2011. Päiväkirjat koostuvat tapahtumien, tapaamisten, puheiden ja epävirallisten keskustelujen pääkohtien muistiinpanoista. Tein myös 30 teemaattista haastattelua El Salvadorissa, Suomessa, Saksassa ja Nicaraguassa pääosin vuosina 2004–2007. Varsinaisia henkilökohtaisia tai ryhmähaastatteluja täydensin sähköpostitse. Haastatteluja oli kolmenlaisia: valmistelevat haastattelut, El Salvadorin luterilaisen kirkon edustajien haastattelut sekä kansalaisjärjestöjen edustajien haastattelut. Haastatteluista naisia oli 21 ja miehiä 9. Suurin osa haastatteluista on nauhoitettu ja litteroitu, osa kirjoitettu suoraan muistiinpanoiksi. Materiaali on kirjoittajan hallussa. Tässä artikkelissani hyödynnän kuuden salvadorilaisen naispuolisen pastorin sekä yhden miehen haastattelua.

Merkittävänä lähdemateriaalina ovat myös Luterilaisen maailmanliiton (LML) sähköiset ja paperiset materiaalit, kuten vuosiraportit Keski-Amerikan työstä. Lisäksi El Salvadorin luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen ja johtoryhmän pöytäkirjat ja vihkoset ovat toimineet tärkeinä lähteinä. El Salvadorin luterilainen kirkko lähetti myös useita

sähköpostitiedotteita kumppanuuskirkoille tarkasteluajankohtana. Artikkelissani hyödynnän tarkastelun aiheena olevan, niin sanotun Mutirão-prosessin pöytäkirjoja.² Sain ne haltuuni toimiessani useita vuosia Turun arkkihiippakunnan El Salvador-toimikunnan sihteerinä ja kumppanuuskirkkoyön yhdyshenkilönä. Lisäksi LML:n pääsihteeri Martin Junge luovutti käyttööni vuoden 2009 kumppanuuskirkkoneuvottelun sähköisen esitysmateriaalinsa.

Mutirão on portugalia ja tarkoittaa avointa paikkaa tai toria. LML käynnisti vuonna 2004 tämän nimisen prosessin, jonka tarkoitus oli vahvistaa El Salvadorin luterilaisen kirkon itsekannattavuutta. Muita tavoitteita olivat kirkon rakenteiden muuttaminen ja kirkon rohkaiseminen läpinäkyvyyteen hallinnollisissa asioissa. Lisäksi haluttiin tukea nuorempia etenemään kirkon johtaviin virkoihin. Seuraavaksi tarkastelen, miten Mutirão-prosessi eteni El Salvadorin luterilaisessa kirkossa.

MUTIRÃO-PROSESSI

El Salvadorin luterilainen kirkko on ollut taloudellisesti riippuvainen alusta alkaen. Riippuvuus alkoi vuonna 1952, kun ensimmäinen luterilainen seurakunta syntyi El Salvadorin itäiseen osaan ja Missouri-synodi tuki taloudellisesti niin työntekijöiden palkkausta kuin kirkon rakentamista. El Salvadorin sisällissodan aikana 1980–1992 kirkon konservatiivinen käytäntö ja teologia kuitenkin muuttuivat eräänlaiseen vapautuksen teologian luterilaiseen muotoon, elämän teologiaan.³

Elämän teologia liitetään usein salvadorilaiseen piispaan Medardo Gómeziin, mutta ilmaisu ei ole uusi eikä Gómezin keksimä.⁴ Monet latinalaisamerikkalaiset vapautuksen teologit kuten Gustavo Gutiérrez, Leonardo Boff, Franz J. Hinkelammert, Elsa Tamez ja Pablo Richard ovat tutkineet ja kirjoittaneet elämän Jumalasta sekä elämän ja kuoleman teologiasta.⁵ Vapautuksen teologia sekä Brasiliasta lähtöisin ollut perusyhteisöliike levisivät katolisessa kirkossa Latinalaisessa Amerikassa 1970–1980-luvuilla ja vaikuttivat myös El Salvadorin luterilaiseen kirkkoon. Luterilaisen kirkon käytäntö alkoi muuttua 1970-luvun lopulla ja elämän teologiaksi se muotoutui 1990-luvulla Gómezin saarnojen ja

kirjojen myötä.⁶ Kirkko alkoi muun muassa auttaa sodasta kärsiviä ihmisiä perustamalla pakolaiskeskuksen, aloitti maallikkojen kouluttamisen ja vihki ensimmäiset naiset diakonipapeiksi vuonna 1986.⁷ Medardo Gómez sanoittaa elämän teologiaa seuraavasti:

Elämän teologia on vapautuksen teologiaa. – – Köyhyyttä ei kuitenkaan pidä mystifioida eikä ihannoita. Elämän teologia pyrkii vaikuttamaan yhteiskunnan rakenteisiin niin, että kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ihmisten elinolot paranisivat. – – Elämän teologia ei ole filosofista eikä spekulatiivista ja se on kiinnostunut kaikista elämän alueista. Elämän teologia on vastaus ihmisten kärsimykseen ja se vahvistuu, kun elämä on vaarassa.⁸

Kuvatessaan elämän teologian sisältöä Gómez samalla kritisoi katolisen kirkon vapautuksen teologiaa, joka hänen mielestään ihanoi köyhyyttä. Näin hän erottautuu vapautuksen teologeista, jotka hänen mielestään kirjoittavat liian filosofisesti eivätkä käytännönläheisesti.

El Salvadorin luterilaisen kirkon kehitys johti välirikoon Missouri-synodin kanssa ja synodilta

1 Aaltonen 2013. Tutkimuksen nimi on suomennettuna ”Usko ja toivo: Naisten tie johtajuuteen ja pappeuteen El Salvadorin luterilaisessa kirkossa 1952–2009.” Väitöskirja löytyy osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-765-711-2>.

2 Lähdeluettelossa olen numeroinut pöytäkirjat ja muun materiaalin. Viitataan niihin lyhenteillä Mutirão 1–9. Käännökset näistä ja muista vieraskielisistä dokumenteista ovat kirjoittajan, ellei toisin mainita.

3 Gómez 1992, 1994; André 2005.

4 Saksalais-salvadorilaisen ystävyyskirkkoyön eräänä tuloksena Uta André teki väitöstutkimuksensa elämän teologiasta. Tutkimuksessaan hän seikkaperäisesti taustoittaa muun muassa käsitteen syntymistä. André 2005.

5 André 2005, 143–203.

6 Gómez määrittelee elämän teologian seuraavan kuuden kohdan avulla: 1) kaikkein heikoimmassa asemassa olevien huomioiminen, 2) alkuperäiskansojen symbolien ja traditioiden ymmärtäminen, 3) ekumeeninen identiteetti, 4) toivon hengellisyys, 5) *ecclesia semper reformanda* eli alati uudistuvan kirkon periaate, 6) yleisen pappeuden periaatteen noudattaminen. Gómez ym. 1993, 290–291. Vrt. André 2005, 252.

7 Piispa Gómezin haastattelu (7.2.2005 ja 8.9.2007).

8 Piispa Gómezin haastattelu (7.2.2005).

saadun taloudellisen tuen loppumiseen 1980-luvun puolivälin jälkeen.⁹ Synodin sijaan monet yhdysvaltalaiset, saksalaiset ja pohjoismaiset kirkot ryhtyivät tukemaan El Salvadorin luterilaisen kirkon vahvaa sosiaalista työtä. Rauha solmittiin 12-vuotisen sisällissodan päätteeksi vuonna 1992, ja kirkko aloitti laajan kumppanuuskirkko-ohjelman. Vuonna 2004 kirkolla ja sen seurakunnilla oli noin 60 kumppanuuskirkkoa, -hiippakuntaa ja -seurakuntaa Yhdysvalloissa, Kanadassa, Saksassa, Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Nämä kaikki tukivat taloudellisesti joko ystävyysseurakuntiaan tai kokonaiskirkkoa.¹⁰ Lukuisten kahdenkeskisten sopimusten seurauksena kokonaiskuvaa oli vaikea hahmottaa.¹¹ Pysyvä ulkomainen tuki ei rohkaisut El Salvadorin luterilaista kirkkoa itsekannattavuuteen ja taloudelliseen riippumattomuuteen. Lisäksi niin sisä- kuin ulkopuolelta kirkkoa syytettiin liian hierarkkiseksi ja kankeaksi ja valitettiin, ettei johtavissa viroissa ollut vaihtuvuutta.

Näistä syistä johtuen LML kutsui El Salvadorin luterilaisen kirkon tärkeimmät kumppanuusorganisaatiot San Salvadoriin lokakuussa 2004.¹² Kokouksessa keskusteltiin tarpeesta kohdata kriittisesti El Salvadorin luterilaisen kirkon taloustilanne ja tehdä tarvittavat korjaukset, esimerkiksi muuttaa työn painopisteitä ja vähentää henkilökuntaa. Tarkoitus oli myös vahvistaa kirkolliskokouksen ja johtoryhmän roolia.¹³ Niin ikä haluttiin vahvistaa Luterilaisen yliopiston mandaattia pappien – niin miesten kuin naisten – sekä maallikkojen ja eri puolilta Keski-Amerikkaa tulevien ekumeenisten johtajien kouluttamisessa. Myös toive tuoda yhteen kaikkien kumppanuuskirkkojen ja -seurakuntien edustajat esitettiin tässä ensimmäisessä Mutiräo-kokouksessa.¹⁴

Mutiräo-prosessin alussa vuonna 2004 El Salvadorin luterilainen kirkko määritteli kirkollisen työnsä mallin ja vision seuraavasti:

[El Salvadorin] luterilainen kirkko tunnustaa Jeesuksen Kristuksen uskon keskuksiksi uskossaan Isään Jumalaan; ekumeenisten uskontunnustusten mukaan kirkko on pyhä yhteinen ja apostolinen kirkko.

Me harjoitamme elämän teologiaa, joka inspiroi seurakunnallista työtä huomioimaan erityisesti kaikkein

heikoimmassa asemassa olevat ihmiset; me toteutamme holistista, profetallista, muutosvoimaista ja vapauttavaa seurakuntatyötä ja julistamme hengellisyyttä täynnä toivoa, puolustamme ihmisoikeuksia, sukupuolten tasa-arvoa, ympäristöä ja muita elämän tarpeita ja arvoja.

Kaikilla Jumalan ihmisillä, kastetuilla miehillä ja naisilla, on oikeus toimia pappina, saarnata sanaa, jakaa sakramenteja ja palvella diakoniatyössä.

Apostolisen tradition mukaisesti tätä työtä johtavat piispa, pastorit, diakonit, evankelistat, katekeetat ja muut johtajat ja Jumalan lapset yhdessä seurakuntien kanssa. Seurakunnat ovat uskon ja elämän yhteisöjä, jotka yhdessä muodostavat salvadorilaisen, episkopaalisen, demokraattisen ja osallistuvan kirkon.¹⁵

Teksti on elämän teologian selkeä ja lyhyt määritelmä ja se sisältää yleisen pappouden periaatteen.¹⁶ Määritelmä sisältää myös listan kirkon palkatuista ja vapaaehtoisista viroista sekä huomioi eri työntekijöiden sekä miesten ja naisten välisen tasa-arvon.¹⁷

Työryhmiä perustettiin valmistelemaan luterilaisen kirkon rakenneuudistusta, seurakuntatyön entistä hajautetumpaa mallia ja kolmivuotista taloussuunnitelmaa. LML valvoi suunnittelua ja useita kokouksia pidettiin.¹⁸ Helmikuussa 2006 El Salvadorin luterilainen kirkko asetti työntekijöitä uudelleen strukturoituihin virkoihin ja työaloille Mutiräo-prosessin rakenneuudistuksen periaatteiden mukaisesti antaen mahdollisuuksia nuoremmille työntekijöille kirkossa.¹⁹ Virkaanasettamispäivänä julkaistiin myös johtoryhmän valmistelema vihkonen, jossa kuvattiin uuden rakenteen tavoitteet sekä kirkon missio ja visio. Elämän teologian tarkennettuun määrittelyyn ja käytännön toimiin oli lisätty yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa HIV:n/AIDS:n leviämistä vastaan.²⁰ Vihkonen sisälsi myös analyysin El Salvadorin ajankohtaisesta tilanteesta sekä sisällöt ja tavoitteet kaikille työaloille.

Seuraava varsinainen Mutiräo-kokous pidettiin syyskuussa 2006 San Salvadorissa.²¹ Martin Junge, silloin LML:n Lähetyksen ja kehityksen Latinalaisen Amerikan ja Karibian alueen sihteeri, analysoi prosessia ja totesi LML:n erityisen roolin prosessin käynnistämisessä. Jotta prosessi olisi kestävä, tulisi sen omistajuus ja johtaminen siirtyä El Salvadorin luterilaiselle kirkolle. Yhteisellä päätöksellä syys-

kuun 2006 kokouksessa päätettiin, että prosessin johtaminen siirtyy LML:lta kirkolle. Lisäksi päätettiin, että prosessi siirtyy uudelle tasolle ja se laajenee koskemaan myös kahdenkeskiset seurakuntatason suhteet.²²

El Salvadorin luterilainen kirkko organisoii heinäkuussa 2007 ensimmäisen kumppanuuskirkkotapaamisen, johon osallistui noin 20 eri maiden kirkkojen, seurakuntien ja organisaatioiden edustajaa.²³ Neuvottelun yhteenvedossa painotettiin talouden ja toiminnan läpinäkyvyyttä kumppanuusseurakuntien ja El Salvadorin luterilaisen kirkon välillä. Lisäksi luotiin päälinjat kumppanuuskäsikirjalle.²⁴

Toinen kumppanuuskirkkotapaaminen järjestettiin San Salvadorissa marraskuussa 2009. Silloin paikalla oli noin 80 edustajaa useista luterilaisista kirkkoista ja seurakunnista Yhdysvalloista, Saksasta, Ruotsista ja Suomesta. Lisäksi mukana oli edustajia Amerikan evankelisluterilaisesta kirkosta (ELCA) ja LML:sta sekä Keski-Amerikan luterilaisten kirkkojen johtajat.²⁵

Edellä olen kuvannut Mutirão-prosessin eli eräänlaisen rakenneuudistuksen kulkua El Salvadorin luterilaisessa kirkossa. Seuraavaksi analysoin prosessin kuluessa esiin nousseita jännitteitä, joita ilmeni LML:n ja muiden ulkomaisten toimijoiden sekä El Salvadorin luterilaisen kirkon välillä; El Salvadorin luterilaisen kirkon kontekstin ja traditioiden sekä länsimaisten kirkkojen ja organisaatioiden käytäntöjen välillä sekä syrjintään ja ikärasismiin liittyen. Tarkastelen näitä jännitteitä elämän teologian ja valtakysymysten näkökulmista.

LUTERILAINEN MAAILMANLIITTO JA MUUT ULKOMAISET TOIMIJAT SEKÄ EL SALVADORIN LUTERILAINEN KIRKKO

Kun Mutirão-prosessi vuonna 2004 alkoi, El Salvadorin luterilainen kirkko katsoi tarpeelliseksi kirkastaa kirkon missiota ja visiota. Se halusi muistuttaa yhteistyökumppaneitaan yleisen pappeuden vahvaan tulkintaan perustuvasta elämän teologiasta, jonka keskiössä ovat syrjäytyneet ja heikossa asemassa olevat ihmiset.²⁶ LML:n Maailmanpalvelun Keski-Amerikan työn vuosiraportissa vuonna 2005 julkaistussa kirjoituksessa piispa Gómez ulotti kirkon mission koskemaan Keski-Amerikan mui-

takin luterilaisia kirkkoja. Piispa Gómez muistutti Keski-Amerikan luterilaisten kirkkojen yhteisön (CILCA) presidentin ominaisuudessa, että LML:n Maailmanpalvelun toiminnan tulee olla harmoniassa Keski-Amerikan luterilaisten kirkkojen profetallisen tehtävän kanssa.²⁷ Piispa Gómez käytti tässä ”profetallista tehtävää” synonyyminä elämän teologialle. Nicaraguan, Hondurasin ja Guatemalan luterilaiset kirkot syntyivät salvadorilaisten pakolaiskirkkoina sisällissodan aikana ja yhdessä El Salvadorin luterilaisen kirkon kanssa ne muodostavat

-
- 9 Piispa Gómezin haastattelu (7.2.2005).
 - 10 *Identidad Luterana Salvadoreña* 2012, 38.
 - 11 LML:n Keski-Amerikan työn toimisto sijaitsee El Salvadorin pääkaupungissa San Salvadorissa. Mutirão-prosessin käynnistäjä oli kuitenkin LML:n Lähetysten ja kehityksen osaston Latinalaisen Amerikan ja Karibian alueen työn sihteeri Martin Junge. Tämän osaston toimisto sijaitsee Genevessä.
 - 12 Mutirão 1. Pastori Sirpa Kiviniemi oli Turun arkkihiippakunnan Salvador-toimikunnan edustaja tuossa kokouksessa. Kirkon Ulkomaanapua edusti Sylvia Raulo. Muita edustajia oli Keski-Amerikasta, Brasiliasta, Norjasta, Saksasta, Yhdysvalloista ja LML:n Maailmanpalvelun yksiköstä San Salvadorista.
 - 13 Johtoryhmän (junta directiva) valitsee kirkolliskokous ja siihen kuuluu alle kymmenen henkeä. Piispa kuuluu aina johtoryhmään.
 - 14 Mutirão 1.
 - 15 Iglesia luterana salvadoreña (katsottu 22.6.2004).
 - 16 Yleisestä pappeudesta käytetään Suomessa myös termiä yhteinen pappeus. Tässä artikkelissa noudatan ilmaisua yleinen pappeus.
 - 17 Iglesia luterana salvadoreña (katsottu 22.6.2004).
 - 18 Mutirão 2 ja 3. Työryhmiä perustettiin muun muassa seurakuntatyön, diakoniatyön ja hallinnollisten rakenteiden kehittämistä varten.
 - 19 Kirjoittaja oli samaan aikaan El Salvadorissa ja pääsi yllättäen osallistumaan työntekijöiden siunaamiseen ja virkoihin asettamiseen. Kirjoittajan kenttäpäiväkirja 2006.
 - 20 Mutirão 4.
 - 21 Mutirão 2 ja 3. Ks. myös LML vuosiraportti 2006, 60.
 - 22 What We Do Annual Report 2006 (katsottu 6.6.2013).
 - 23 Mutirão 5. Turun arkkihiippakuntaa neuvottelussa edusti salvadorilainen David Cáceres del Castillo, joka oli kolme vuotta Turun arkkihiippakunnan stipendiaattina Järvenpäässä opiskelemissa diakoniksi.
 - 24 Mutirão 5.
 - 25 Mutirão 7. Turun arkkihiippakuntaa neuvottelussa edustivat arkkipiispa Kari Mäkinen, pastorit Riku Laukkanen ja Heli Aaltonen.
 - 26 Iglesia luterana salvadoreña (katsottu 22.6.2004).
 - 27 LML vuosiraportti 2005; CILCA 2005.

Keski-Amerikan luterilaisten kirkkojen yhteisön.²⁸ Siksi piispa Gómezilla on ollut vahva asema näiden kirkkojen keskuudessa.

Piispa Gómez halusi näillä viesteillään muistuttaa LML:a El Salvadorin ja Keski-Amerikan muiden luterilaisten kirkkojen identiteetistä, jossa heikoilla, syrjäytyneillä ja köyhillä on keskeinen sija. Hän myös halusi varsin suoraan linjata LML:n Keski-Amerikan työtä. Profeettalliseen tehtävään eli elämän teologiaan on kuulunut muun muassa puuttuminen yhteiskunnallisiin epäkohtiin.

Epäsuoraa valtataistelua LML:n Martin Jungen ja El Salvadorin luterilaisen kirkon piispa Gómezin välillä ei voinut olla huomaamatta Mutirão-prosessin aikana. Kun Martin Junge LML:n mandaatilla puuttui itsenäisen jäsenkirkon rakenteisiin ja talouteen käynnistämällä Mutirão-prosessin, piispa Gómez vastasi siihen muistuttamalla kirkkonsa elämän teologiasta: kirkko on köyhien kirkko ja auttaa kaikkein heikoimmassa asemassa olevia. Samalla hän ojensi LML:a muistuttamalla, että sen on syytä toimia samoin Keski-Amerikan luterilaisten kirkkojen parissa. Piispa ei siis suoraan lähtenyt taloustai rakennekeskusteluun.

Vallasta on olemassa lukuisia teorioita. Usein siteerataan Max Weberin valtateoriaa. Sen mukaan valta merkitsee mahdollisuutta viedä läpi oma tahtonsa riippumatta toisten vastustelusta.²⁹ Viime vuosina suosittumaksi on tullut Michel Foucault'n määritelmä, joka tuo valtateorian sotatantereilta sosiologiselle ja inhimilliselle tasolle. Foucault määrittelee, että valta ja vallankäyttö ovat läsnä kaikissa yksilöiden ja ryhmien välisissä suhteissa, joissa pyritään vaikuttamaan toisen käyttäytymiseen. Valtasuhteet ovat juurtuneet koko sosiaalisten suhteiden verkostoon ja kaikki ihmiset kuuluvat tähän valtaverkkoon.³⁰ Tästä näkökulmasta katsottuna voidaan päätellä, että LML:n Martin Junge yritti taloushallinnon ja rakenneuudistuksen keinoin ja omasta hierarkkisesta asemastaan käsin vaikuttaa piispa Gómezin toimintaan El Salvadorin luterilaisen kirkon johdossa. Vastaavasti piispa Gómez pyrki vastaamaan tähän kirkkonsa teologialla, joka oli pääosin hänen itsensä luomaa. Lisäksi hän pyrki elämän teologiaa hyväksi käyttäen ohjaamaan LML:n työtä Keski-Amerikassa köyhien hyväksi.

Tasapainoilu kirkon identiteetin, talousahdingon sekä LML:n ja muiden ulkomaisten toimijoiden välillä on ollut tuttua El Salvadorin luterilaiselle kirkolle. Vuodesta 1952 lähtien 1980-luvun puolivälin tienoille taloudellinen tuki, teologinen linja sekä pappien koulutus tuli Missouri-synodilta Yhdysvalloista. Kun tuki 1980-luvun puolivälin jälkeen loppui ja kirkon oma elämän teologia muotoutui, uusia tukijoita löytyi monesta suunnasta.³¹ Rauhantultua vuonna 1992 tuki väheni ja ulkomaiset tahot alkoivat odottaa kirkolta kehittymistä ja itsekkaintavuutta.

Kun LML:n Maaailmanpalvelun Keski-Amerikan työn silloinen johtaja Alois Möller jätti yllättäen tehtävänsä vuonna 2008, hän purki turhautumistaan seuraavasti:

Ensinnäkään emme voi kuvitella sitä välitöntä vahinkoa, jota on aiheutettu Keski-Amerikan ihmisille erilaisilla holhoamissysteemeillä. Enkä tällä viittaa vain perinteisiin vallankäytön muotoihin, joita on käytetty Keski-Amerikan maaseudulla satojen vuosien ajan poliittisen liturgian muodossa. Holhoamiskäytännöt ovat niin perusteellisen juurtuneita, että kansalaisjärjestöt, kirkot, sosiaaliset liikkeet ja edistykselliset poliittiset puolueet toistavat niitä, tietoisesti tai tiedostamatta. Tuloksena on vahva riippuvuus.³²

Möllerin kommentti sisälsi itsekritiikkiä LML:a kohtaan, joka on ollut läsnä El Salvadorissa vuodesta 1983 ja myös muissa Keski-Amerikan maissa 1990-luvun lopusta.³³ Möllerin mukaan holhoavat käytännöt ja riippuvuus olivat merkkejä ”assistenttialismista”,³⁴ johon LML:n voi katsoa syyllistyneen erityisesti Mutirão-prosessin alkuvaiheissa. Toisaalta LML oli jo vuosien ajan järjestänyt Keski-Amerikan luterilaisten kirkkojen ja yhteistyöjärjestöjen edustajille taloushallinnon ja kirjanpidon koulutusta. Tulokset olivat kuitenkin jääneet laihoiksi.

Tutkija Irina Carlota Silber kuvaa vastaavaa ilmiötä siteeratessaan iäkästä salvadorilaista miestä, joka yritti määritellä pohjoisamerikkalaista ja eurooppalaista solidaarisuusaktivistia. Mies kertoi Silberille, että ”nämä ihmiset tulevat El Salvadoriin, koska he säälivät meitä. He tulevat auttaakseen meitä, ei huijatakseen meitä. Minusta se on hyvä, koska

me haluamme tulla autetuiksi.”³⁵ Väitän, että tämä on ollut tilanne myös El Salvadorissa ja muissa Keski-Amerikan luterilaisissa kirkoissa. Monet yhdysvaltalaiset, saksalaiset ja pohjoismaalaiset halusivat vilpittömästi auttaa näitä köyhiä kirkkoja, ja kirkot halusivat, että niitä autetaan. Monimutkaisissa poliittisissa ja taloudellisissa olosuhteissa Keski-Amerikan luterilaiset kirkot ovat suurimmaksi osaksi epäonnistuneet kehityksessään taloudellisesti riippumattomiksi kirkoiksi.

”Assistentialismissa” on kyse niin teologiasta kuin vallasta. Kristillisten kirkkojen teologiaan kuuluu olennaisesti köyhien ja kärsivien auttaminen, joka perustuu Raamatun ohjeisiin lähimmäisen rakastamisesta. Pitkittyessään tämä alkuaan pyytetön auttaminen luo kuitenkin odotuksia siitä, että autettava pääsee omille jaloilleen. Auttamistoiminta luo väistämättä valtasuhteiden verkoston ja jos kehitystä ei tapahdu, vallankäyttö ja ohjailu alkavat. Lopulta se taho, jolla on rahaa, on vallankäyttäjät köyhiä kohtaan. Raamatun sijaan puhuu raha.

Toinen sisarkirkkotapaaminen järjestettiin 16.–19.11.2009.³⁶ Järjestelyvastuu oli El Salvadorin luterilaisella kirkolla ja ajankohta oli kirkon edustajien valitsema ja heille tärkeä. Tuolloin tuli kuluneeksi 20 vuotta siitä, kun sisällissodan loppuvaiheiden kaaoksessa El Salvadorin hallituksen joukot murhasivat seitsemän jesuiittapappia, heidän taloudenhoitajansa ja tämän tyttären Keski-Amerikan katolisen yliopiston alueella San Salvadorissa.³⁷ Samaan aikaan myös luterilaisen kirkon johtohenkilöitä joutui pakenemaan maasta.³⁸ Lisäksi vuoden 2006 marraskuussa luterilaisen kirkon Carrillon diakonipastoripariskunta murhattiin.³⁹ Marraskuu on marttyyrien kuukausi niin El Salvadorin katoliselle kuin luterilaiselle kirkolle. Tapaamisen järjestäjät odottivat, että marttyyreita muistellaan yhdessä kumppanuuskirkkojen kanssa.⁴⁰ Odotukset olivat oikeutettuja, mutta tunteisiin vetoavia ja menneisyyteen suuntautuvia.

Kumppanuuskirkkotapaamisen ulkomaisten osallistujien ja erityisesti LML:n edustajan Martin Jungen odotukset olivat toisenlaiset. Junge muistutti, että kokoontumisen päätavoite oli El Salvadorin luterilaisen kirkon itsekannattavuus. Hän toi puheessaan esiin, että Latinalaisen Amerikan lute-

rilaiset kirkot ovat syntyneet eurooppalaisen maahanmuuton ja lähetystyön tuloksina ja että muihin menestyneisiin kirkkoihin verrattuna niiltä puuttuu uusia sosiaalisia yhteisöaktiiviteettien malleja. Tällä hän viittasi uushelluntailiikkeen megakirkkoihin, jotka ovat nopeasti levinneet koko Latinalaisessa Amerikassa. Lisäksi luterilaisten kirkkojen jäsenpohja on entistä köyhempää, kirkot eivät ole itsekannattavia, eikä niillä ole asianmukaista taloushallintoa.⁴¹ Junge jatkoi kritiikkiään:

Latinalaisen Amerikan kirkoilta puuttuu työntekijöiden koulutusta ja vaikka yleisen pappeuden periaate on keskeinen, kirkot ovat kehittyneet pappiskeskiseen suuntaan. Kirkon identiteetti on harvojen ihmisten käsissä ja hallinto on keskitetty. Informaatio ei kulje keskustustoimistoista paikallisseurakuntiin.⁴²

Junge viittasi LML:n yhdessä Latinalaisen Amerikan kirkkojen kanssa työstämään suunnitelmaan *With Hope in the Future*, jonka avulla oli tarkoitus löytää kestäviä malleja tulevaisuuden kirkolle. Siinä itsekannattavuuden määriteltiin sisältävän hengel-

28 CILCA2005.

29 Weber 1968, 53.

30 Faubion 2002, 326, 348; McNay 1992,3.

31 Tuen loppumisen syitä olivat muun muassa El Salvadorin luterilaisen kirkon vahva sosiaalinen työ ja ekuumeeniset yhteydet, teologian muuttuminen ja lopulta pastori Medardo Gómezin vihkiminen piispaksi sekä ensimmäisten naisten siunaaminen diakonipapeiksi vuonna 1986. Piispa Gómezin hastattelu (7.2.2005 ja 8.9.2007).

32 LML vuosiraportti 2007, 3.

33 El Salvadorin luterilainen kirkko on ollut LML:n virallinen jäsen vuodesta 1986.

34 LML vuosiraportti 2007, 3.

35 Silber 2011, 28.

36 Mutirão 7.

37 Barry 1990, 116; Rone 1989, 14–15.

38 Piispa Gómezin haastattelu (7.2.2005 ja 8.9.2007)

39 Piispa Gómezin kirje kumppanuuskirkoille (5.11.2006); Aaltonen 2007, 55.

40 Kumppanuuskirkkotapaamisen ennakkomateriaalissa osallistujia pyydettiin lähettämään tietoja oman kirkkonsa marttyyreista.

41 Esimerkiksi El Salvadorin luterilaisen kirkon pitkäaikainen tukija, Norjan kirkko, lopetti taloudellisen tukensa vuonna 2005 El Salvadorin kirkon talouskirjanpidon epäselvyyksien takia.

42 Mutirão 9.

lisyden, teologian, rakenteet, talouden ja ihmisresurssit.⁴³ Kiireellisiksi Latinalaisen Amerikan kirkkojen haasteiksi Junge nosti kirkkojen teologisen identiteetin sekä työntekijöiden ja vapaaehtoisten kouluttamisen. Hän nosti esille myös kysymyksen vallasta pappiseskeisissä kirkkoissa, joissa seurakuntalaiset ovat periferiassa.⁴⁴

Jungen kritiikki osui arkaan kohtaan El Salvadorin luterilaisessa kirkossa. Piispa Gómezin tulkinta yleisestä pappeudesta on hyvin lähellä Lutherin tulkintaa ennen vuotta 1525. Toisin sanoen jokainen kastettu kristitty on pappi. Luther taisteli varhaisissa kirjoituksissaan katolisen kirkon pappiskäsitystä vastaan. Talonpoikaissotien (1524–1525) jälkeen hän vuorostaan taisteli uskonpuhdistuksen radikaalisuutta vastaan ja kallistui Augsburgin uskontunnustuksessa (1530) erityisen viran eli pappisviran kannalle.⁴⁵ Andréa esittää, että Gómezin yleisen pappeuden tulkinta edustaa pikemminkin radikaalireformatorista kuin luterilaisen uskonpuhdistuksen argumentaatiolinjaa.⁴⁶ El Salvadorin luterilaisessa kirkossa onkin tapana kutsua kaikkia ordinoituja pappeja sekä vapaaehtoisia maallikkoja yleisnimellä pastori. Vasta tarkemmin kyselemällä selviää, kuka on diakoni- tai presbyteripappi, katekeetta tai pyhäkoulunopettaja. Kirkossa käytetään myös nimitystä pastores laicos, maallikkopastorit, joka muissa luterilaisissa kirkkoissa on harvinainen. Jako maallikoihin ja ordinoituihin pappeihin on yleensä selkeämpi esimerkiksi Euroopan luterilaisissa kirkkoissa, vaikka yleisellä pappeudella useita vapaaehtoistehtäviä perustellaankin.

Piispa Gómezin käsitys yleisestä pappeudesta on elämän teologian ydin. Se on ollut keskeinen argumentti niin maallikkovirkojen kuin pappeuden avaamisessa naisille. Anne Peterson on tutkimuksessaan verrannut naisten asemaa 1990-luvun lopun salvadorilaisissa katolisissa perusyhteisöissä, katolisessa karismaattisessa uudistusliikkeessä, helluntailiikkeessä sekä luterilaisessa kirkossa. Analyysissään hän korostaa, että tarjoamalla koulutusta luterilainen kirkko on mahdollistanut naisten pääsyn diakoni- ja presbyteripapeiksi sekä johtotehtäviin. Siksi luterilainen kirkko on Petersonin mukaan kiinnostanut ”lahjakkaita ja energisiä nuoria naisia.”⁴⁷ Silti vuonna 2009 Junge kritisoi työnte-

kijöiden ja vapaaehtoisten puutteellista koulutusta. Tämä kertoo muun muassa siitä, että naisten koulutus oli 1990-luvun lopulla ja uuden vuosituhannen alkuvuosina LML:n erityinen painopiste Kirkkojen maailmanneuvoston Kirkot naisten tueksi -vuosikymmenen merkeissä. El Salvadorissa yhteistyö luterilaisen kirkon ja vuonna 1992 perustetun Luterilaisen yliopiston välillä on kuitenkin ollut sekavaa ja vaihtelevaa. Vuonna 2005 tapahtuneen yövartijan murhan jälkeen yliopisto oli lopettamisuhan alla.

Jungen kritiikin El Salvadorin luterilaisen kirkon pappiseskeisyydestä voi katsoa oikeaan osuvaksi. Olen itse havainnut saman ilmiön, johon Jungekin nähtävästi viittaa: seurakuntalaiset pyritään hyvin nopeasti vetämään mukaan kirkon maallikkopastoreiksi eli vapaaehtoistyöntekijöiksi ja siten sitouttamaan luterilaiseen kirkkoon. Varsinaisten seurakuntalaisten määrä ei ole kovin suuri. Seurakuntalaisten ja maaseudun seurakuntien ääni ei ole aina kuulunut pääkaupunki San Salvadoriin eikä siellä sijaitsevaan kirkon keskustoimistoon ja piispan Ylösnousemus-kirkkoon asti. Jungen kritiikki keskusjohtoisuudesta ja informaation puutteellisesta kulkemisesta seurakuntiin on perusteltu. Keskusjohtoisuus näkyy piispakeskeisyytenä ja pienen johtoryhmän vallankäyttönä kirkon sisällä. Valtataistelua ei siis ollut vain LML:n ja luterilaisen kirkon välillä, vaan vallankäytön ongelmia oli myös kirkon sisällä.

Jungen äänenpainoissa kuului, että hänet oli vain muutama viikko ennen neuvottelua valittu LML:n pääsihteeriksi. Hänen esityksensä tiukka kritiikki ja suuntaviivat tulevaisuudelle olivat hänen testamenttinsa LML:n työlle Latinalaisessa Amerikassa ja Karibian alueella.

Vuoden 2009 sisarkirkkotapaamisessa El Salvadorin luterilainen kirkko julkaisi kumppanuuskirkkokäsikirjan, jossa jälleen oli hiottu kirkon visiota, missiota ja tavoitteita. Kirkon itseymmärrykseen ja identiteettiin kuuluva elämän teologia, jossa kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ihmiset ovat keskiössä, oli ilmaistu entistä ytimekkäämmin.⁴⁸ Luterilainen kirkko pyrki jälleen puolustamaan asemaansa ja toimintatapaansa teologialla. Pitäessään teologisen identiteetin kehittämistä latinalaisamerikkalaisten kirkkojen kiireellisenä haasteena

Junge tuli hierarkkisen valta-asemansa kautta kritisoineeksi El Salvadorin luterilaisen kirkon elämän teologiaa.

Kumppanuuskirkkotapaamisessa risteilivät salvadorilaisten odotukset marttyyrien muistamisesta ja köyhän kirkon itseymmärryksen ja todellisuuden esiintuomisesta sekä taloudellisen riippuvuuden ongelmallisuudesta. Ulkomaiset sisarkirkot ilmaisivat odotuksensa kumppanuuskirkkoyhteistyön kehittämisestä ja läpinäkyvyydestä, eikä LML:n turhautumista vuosien tuloksettomasta auttamisesta ja kouluttamisesta voinut olla havaitsematta.

Koko Mutirão-prosessin ajan on ollut nähtävissä valtataistelu ulkomaisten toimijoiden ja El Salvadorin luterilaisen kirkon välillä. Foucault'n valankäytön määritelmä pätee myös instituutioiden välillä. Ulkomaiset toimijat halusivat taloudellisen tukijan mandaatilta vaikuttaa luterilaisen kirkon toimintaan ja muuttaa sitä. El Salvadorin luterilainen kirkko halusi puolestaan säilyttää identiteetinsä, itseymmärryksensä ja itsemääräämisoikeutensa köyhyydestään huolimatta. Instituutioiden edustama valta ruumiillistui piispa Gómezissa ja pääsihteeri Jungessa. Taloudellisessa riippuvuus-suhteessa elävän kirkon oli kuitenkin välttämätöntä säilyttää jonkinlaiset välit taloudellisiin tukijoihinsa. Mutirão-prosessin osapuolten lähtökohtien ja todellisuuksien erilaisuus vaikeutti tasavertaista kohtaamista ja avointa neuvottelua. Pysin seuraavaksi valottamaan näitä todellisuuksia.

EL SALVADORIN LUTERILAISEN KIRKON KONTEKSTI JA TRADITIOT SEKÄ LÄNSIMAISTEN KIRKKOJEN JA ORGANISAATIOIDEN KÄYTÄNNÖT

El Salvador on kooltaan Keski-Amerikan pienin maa, noin 21 000 km², ja asukkaita siellä on noin kuusi miljoonaa.⁴⁹ Kansan kollektiivisissa muistissa ovat konkistadorit, jotka yli 500 vuotta sitten valtasivat Keski-Amerikan. Siitä asti El Salvadorissa erorikkaiden ja köyhien välillä on ollut jyrkkä ja vallan rakenteet ovat perustuneet aseisiin ja rahaan. Köyhyys ja väkivalta sekä poliittinen epävakaus ovat olleet vuosisatoja kansalaisten arkipäivää. Lisäksi luonnonmullistukset koettelevat toistuvasti Keski-Amerikkaa, El Salvador mukaan lukien.⁵⁰

Yhdysvaltoihin salvadorilaisilla on ambivalentti suhde, sillä sisällissodan aikana 1980–1992 Yhdysvallat rahoitti ja tuki monin eri tavoin El Salvadorin hallituksen joukkoja sissejä vastaan.⁵¹ Sisällissodassa kuoli noin 70 000–80 000 ihmistä ja monilla on ajasta kipeät muistot.⁵² Vaikka sisällissota loppui yli 20 vuotta sitten, väkivalta on salvadorilaisten jokapäiväinen uhka ja pelon aihe. Väkivaltaiset mara-jengit tappavat päivittäin keskimäärin 10–15 henkeä.⁵³ Toisaalta Yhdysvallat on unelmien kultamaa, jonne lähtee päivittäin arviolta muutama sata salvadorilaista laitonta siirtolaista pakoon köyhyyttä, väkivaltaa ja työttömyyttä. Ne, jotka ovat päässeet perille ja onnistuneet saamaan töitä, lähettävät omaisilleen El Salvadoriin avustuksia, remesas, ”köyhien dollareita”, kuten LML mainitsee raportissaan vuodelta 2004. Raportin mukaan remissien osuus El Salvadorin bruttokansantuotteesta vuonna 2004 oli noussut 16 prosenttiin. Yhdysvalloissa asuu noin 2,5 miljoonaa salvadorilaista ja he lähettävät omaisilleen noin 3,5 miljardia dollaria eli lähes joka kolmas salvadorilainen perhe saa remissejä.⁵⁴

43 What We Do Annual Report (katsottu 6.6.2013)

44 Mutirão 9.

45 Schäferdiek 1978, 555; *Palvelijoiksi vihityt* 2002, 63–64.

46 Andrée 2005, 285.

47 Peterson 2001, 41.

48 Mutirão 8.

49 World Fact Book (katsottu 28.6.2015). El Salvadorin pinta-ala on suunnilleen sama kuin Turun arkkihiippakunnan alue.

50 Pelkästään vuonna 2005 neljä hurrikaania tekivät tuhojaan El Salvadorissa ja tulivuori Llamatepec purkautui. Mutirão 2 ja 3; kirjoittajan kenttäpäiväkirja 2005; El Salvadorin luterilaisen kirkon sähköposti sisarkirkoille (2.10.2005). Lisäksi marraskuussa 2009 juuri kumppanuuskirkkotapaamisen alla riehui hurrikaani. Sen aiheuttama mutavyöry peitti alleen kokonaisen kylän. Turun arkkihiippakunnan opintomatkiyhmä vieraili arkkipiispa Kari Mäkisen ja piispa Medardo Gómezin johdolla tuhoalueella. Kirjoittajan kenttäpäiväkirja 2009.

51 Valtonen 2001, 242. 1980-luvun lopulla 25 % USA:n sotilasavusta meni El Salvadorin hallitukselle.

52 Valtonen 2001, 310; *El Salvador: Imágenes para no olvidar* 2002.

53 *Jugendbanden in El Salvador*, 4–6.

54 LML vuosiraportit 2005–2007. Samoin joka kolmannen perheen pää on yksinhuoltajaäiti. Mutirão 4, 5.

Yhdysvaltain talouskriisi alkoi lähes samaan aikaan kun Barack Obama tuli valituksi maan presidentiksi vuonna 2008. Talouskriisi heikensi salvadorilaisten elämäntilannetta niin Yhdysvalloissa kuin El Salvadorissa. Remissien määrä laski noin 10 prosenttiin vuoden 2009 ensimmäisellä puoliskolla.⁵⁵ Toisaalta monet salvadorilaiset tulkitsivat talouskriisin uusliberalistisen talouden ja politiikan luhistumiseksi. Se antoi monille salvadorilaisille toivoa uudesta mahdollisuudesta ja muutoksesta El Salvadorin politiikassa.

El Salvadorin luterilainen kirkko on erityisesti vuonna 1980 tapahtuneen katolisen arkkipiispa Óscar Romeron murhan jälkeen toiminut niin sanotusti profeettallisena äänenä ja ottanut kantaa yhteiskunnassa vallitseviin epäkohtiin. Kirkko oli mukana vuonna 2007 muodostetussa kansanliikkeessä, joka toimi aktiivisesti muutoksen puolesta ja kehotti kansaa äänestämään tammikuussa 2009 alkaneissa vaaleissa.⁵⁶ Maaliskuussa 2009 El Salvadorissa valittiin ensi kertaa maan historiassa vasemmistopuolueen ehdokas presidentiksi. Ensimmäisessä puheessaan presidentti Funes lupasi tehdä yhteistyötä kaikkien kirkkojen kanssa ja toimia köyhien hyväksi.

Muutoksia tapahtui myös kirkoissa: ennen selvästi katolisenemmistöisessä maassa katolisia oli vuonna 2009 enää vajaa 60 % kansasta ja protestanttien määrä oli noussut 30–40%:iin.⁵⁷ Näistä kolme neljästä kuului helluntai- tai uushelluntaiyhteisöihin, joista monet julistavat menestyksen teologiaa.⁵⁸ El Salvadorin luterilaiseen kirkkoon kuului noin 12 000 jäsentä vuonna 2009.⁵⁹

Salvadorilaisiin traditioihin kuuluvat toisaalta laajat mielenosoitukset, toisaalta auktoriteettien kunnioittaminen. Tässä jännitteessä eriävät mieliteet luterilaisessa kirkossa ilmaistaan joskus äänen, joskus takanapäin. Mutirão-prosessin aikana piispan ollessa matkoilla maaliskuussa 2005 kaksi El Salvadorin luterilaisen kirkon pappia perusti oman kirkon, El Salvadorin luterilaisen kansankirkon.⁶⁰ Nämä papit olivat olleet piispa Gómezin lähimpiä työtovereita Ylösnousemus-kirkossa. Eripura johtui osaksi siitä, että tammikuussa 2005 Norjan luterilainen kirkko lopetti taloudellisen tukensa ja El Salvadorin luterilaisen kirkon papit joutuivat olemaan ilman palkkaa useita kuukausia. Sisäistä

eripuraa aiheutti myös erään työryhmän esitys aimpaa hajautetummasta kirkon rakennemallista. Esitys oli otsikoitu ”Kirkko, jonka haluaisimme”. Työryhmän jäsenet eivät kritisoineet kirkkoa ainoastaan liian pappiskeskeiseksi vaan myös piispakeskeiseksi ja hierarkkiseksi. Pian piispa vaihtoi työryhmän jäsenet.⁶¹ Piispan valta-asema El Salvadorin luterilaisessa kirkossa on vahva. Vuonna 1993 kirkolliskokous hyväksyi päivitetyn version kirkon sisäisistä säännöistä.⁶² Niissä määritellään niin maallikko- kuin ordinoitujen pappien tehtävät ja samalla piispan keskeistä asemaa vahvistettiin kirkon organisaatiossa. Piispan valta ja sen arvosteleminen on ollut lähes tabu kirkon sisällä. Hierarkkisen aseman suoma virallinen valta sekä epävirallinen valta eli luontainen auktoriteetti ovat yhdistyneet piispa Gómezissa. Useat ovat kokeneet hänen hajota ja hallitse -vallankäyttönsä seuraukset.

El Salvadorin luterilainen kirkko elää tässä erikoislaatuisessa yhdistelmässä historiaa ja politiikkaa, köyhyyttä ja väkivaltaa, elämän teologiaa ja luonnonkatastrofeja, valtataistelua ja itsenäisyyttä. Sisällissodan aikana kirkko tottui siihen, että ulkomailta sai taloudellista apua, kun sitä tarvitsi. Rauhanaikana köyhästä El Salvadorista on kasvanut remissiyhteiskunta, jossa osa salvadorilaisista tekee töitä Yhdysvalloissa ja osa ottaa vastaan remissejä kotimaassa. Joidenkin mielestä luterilainen kirkko pitää ulkomaisten toimijoiden taloudellista tukea ikään kuin remisseinä, joita kirkon kuuluikin saada. Tätä näkemystä vahvistaa erään salvadorilaisen pastorin kommentti: ”Jos olisimme itsekannattava kirkko, me olisimme kapitalistinen kirkko.”⁶³ Alois Möllerin mainitsema riippuvuusuhde on totta lähes koko salvadorilaisessa yhteiskunnassa.

Ulkomaiset toimijat Yhdysvalloissa ja Euroopassa elävät toisenlaisessa todellisuudessa, jossa koulutetut työntekijät tai vapaaehtoiset laativat kolmivuotisia toiminta- ja taloussuunnitelmia, hoitavat kirjanpitoa ja jäsenrekisteriä, ja Pohjoismaissa kirkot voivat kantaa jopa kirkollisveroa. Tosin Yhdysvaltain talouskriisi ja sen seuraukset sekä Euroopan luterilaisten kirkkojen jäsenmäärän lasku ovat heikentäneet näidenkin kirkkojen toimintaa ja taloutta. El Salvadorissa on vaikea ymmärtää, että se vaikuttaisi heidän kirkkonsa taloudelliseen tuke-

miseen. Heidän silmissään Yhdysvaltojen ja Euroopan kirkot ovat edelleen rikkaita. Elämän teologian mukaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevia pitää auttaa, joten rikkaiden kirkkojen ja organisaatioiden tehtävä on auttaa köyhää kirkkoa. Näin tulkitseen piispa Gómezin toistuvaa vetoamista elämän teologiaan Mutirão-prosessin aikana.

SYRJINTÄ, IKÄRASISMI JA SUKUPUOLTEN TASA-ARVO

Eräs Mutirão-prosessin tavoitteista oli antaa nuoremmille tilaa kirkon johtopaikoilla, lähinnä työalajohtajina. Tämä tavoite on länsimaisista kirkkoista ja organisaatioista käsin katsottuna ymmärrettävä. Kyseisillä johtopaikoilla oli kuitenkin pappisnaisia, jotka sisällissodan aikana olivat henkensä uhalla auttaneet kärsiviä ja köyhiä muun muassa johtamalla pakolaisleiriä ja kirkon diakoniaa, antamalla psykologista apua ja toimimalla teologeina. Muutamat näistä naisista kokivat, että heitä painostettiin irtisanoutumaan, jotta prosessin tavoitteet täytettäisiin. Naisista tuntui, että heistä haluttiin päästä eroon ja että ulkomaalaiset painostivat kirkkoa korvaamaan heidät nuoremmilla henkilöillä. He myös kokivat, että heidän kokemustaan ja tietämystään ei arvostettu. Lisäksi naiset olivat sitä mieltä, että irtisanomisuuhka oli sukupuoleen sidottua, koska se kohdistui vain naisiin. Naiset olivat myös sitä mieltä, että ulkomaalaiset syyllistyivät ikärasismiin, koska uhka kohdistui kokeneisiin, eläkeikää lähellä oleviin naisiin.⁶⁴ Kirkko on pitkään laiminlyönyt sosiaaliturvaan ja eläketurvaan liittyvät maksut, joten naiset olisivat jääneet lähes tyhjän päälle huolimatta pitkästä työurastaan kirkossa. Lojalaisuuden nimissä piispa Gómez ei voinut toimia tällä tavoin. Tätä länsimaisten organisaatioiden edustajien oli vaikea ymmärtää. Erilaiset arvot ja valta törmäsivät. Salvadorilaiseen traditioon kuuluu ikääntyvien ihmisten kunnioittaminen vahvemmin kuin läntisissä teollisuusmaissa, joissa ihmisten tuottavuus ja tehokkuus on noussut entistä suurempaan arvoon.

Suomessa vastaava tilanne täyttäisi sukupuoleen kohdistuvan syrjinnän ja ikärasismin tuntomerkit. Mutirão-prosessin ulkomaisten edustajien ydinryhmässä oli miehiä ja naisia, mutta salvadorilaiset naiset kohdistivat syytöksensä syrjinnästä vahvimmin

LML:n edustajaan, Martin Jungeen. Häntä syytettiin patriarkalismista: naiset kokivat miesten syrjivän naisia ja erityisesti nuoremman miehen osoittavan vanhempia naisia kohtaan ikärasismia. Valtakysymys tulee esiin erityisen vahvana taloudellisesta avusta riippuvaisten köyhän kirkon kokeneiden naistyöntekijöiden tuntiessa, että ulkomaalaiset valan ja talouden edustajat yrittivät syrjäyttää heidät. Naiset kokivat kaksinkertaista alistamista, sillä sen lisäksi, että naisia alistetaan ja syrjitään sukupuolensa takia, he kokevat miehiä useammin köyhyyttä.⁶⁵ Koska osapuolet eivät olleet tasavertaisessa asemassa, kuvaamani naisten kokemukset tulivat esille vain epävirallisissa keskusteluissa ja haastatteluissa, eivät virallisissa kokouksissa ja pöytäkirjoissa.

El Salvadorin luterilaisen kirkon johtoryhmä päätti vastoin Mutirão-prosessin ulkomaisten osallistujien toiveita, että irtisanomisuhan kohteena olleet naiset saivat pysyä kirkon työntekijöinä. Tämä päätös aiheutti ristiriitaa ulkomaisten toimijoiden kesken. Luterilaisen kirkon rakenne uudistettiin helmikuussa 2006 muun muassa vahvistamalla rovastikuntien painoarvoa. Uudistuksen ajateltiin

55 Banco Central de reserve de El Salvador (katsottu 6.6.2013)

56 Movimiento Popular por la Paz y la Justicia Social, MPJS. Sähköpostit kumppanuuskirkoille (14.1.2009 ja 7.2.2009). Tammikuussa 2009 valittiin kansanedustajat ja pormestarit ja maaliskuussa presidentti. Comunicado de FOCIS y CONG (katsottu 6.6.2013).

57 LML vuosiraportit 2005–2007.

58 Norma Castillon haastattelu (16.10.2007).

59 Vuonna 2011 El Salvadorin luterilainen kirkko ilmoitti LML:lle jäsenmääräkseen 20 000. Lutheran World Federation Statistics (katsottu 6.6.2013).

60 Piispa Gómezin sähköpostiviesti sisarkirkoille (22.3.2005).

61 Kirjoittajan kenttäpäiväkirja 2006. Valitettavasti välikirjoitus erityisesti ryhmän kahden papin ja piispan välillä jatkuu edelleen vuonna 2015. Nämä hyvin koulutetut papit eivät enää työskentele El Salvadorin luterilaisessa kirkossa.

62 *Reglamento Interno del Sínodo de las Iglesias de confesión y Rito Luterano* 1993, 15–18.

63 Kirjoittajan kenttäpäiväkirja 2009. Kyseisessä keskustelussa (2009) oli mukana myös Salvador-toimikunnan puheenjohtaja, pastori Riku Laukkanen.

64 Kirjoittajan haastattelut ja keskustelut salvadorilaisten luterilaisten naisten kanssa vuosina 2005–2011.

65 Moghadan 2005 (katsottu 6.6.2013). Miriam Gaspárin haastattelu (12.9.2007).

johtavan hajautetumpaan seurakuntatyöhön.⁶⁶ Uudistuksista huolimatta aiemmat työalajohtajat pysyivät työssä, mutta eri asemissa ja viroissa. Tästä seurasi, että Mutirão-prosessin ulkomaiset toimijat syyttivät kirkkoa tyytymisestä kosmeettisiin uudistuksiin. El Salvadorin luterilaisen kirkon johto oli kuitenkin johdonmukainen noudattamalleen elämän teologialle. Kyseessä olevat naiset olivat heikossa asemassa sukupuolensa, ikänsä ja taloudellisen asemansa vuoksi. Siksi piispa Gómez puolusti heidän asemaansa kirkossa ja käytti valtaansa kirkon johtajana päättää kirkkonsa henkilöstöstä.

El Salvadorin luterilainen kirkko oli tehnyt sisällissodan keskellä vuonna 1986 päätöksen perustaa piispanvirka sekä avata pappisvirka naisille.⁶⁷ Saman vuoden elokuussa Medardo Gómez vihittiin piispaksi, ja syyskuussa 1986 ensimmäiset kaksi naista, Abelina Gómez ja Marina Méndez, siunattiin diakonipapeiksi, mikä El Salvadorin luterilaisessa kirkossa merkitsee eräänlaista papin viran esiastetta.⁶⁸ Tärkeänä perusteluna pappisviran avaamisessa naisille toimi yleisen pappeuden periaate. Vuonna 1994 naiset vihittiin presbyteripapeiksi, mikä vastaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappeutta.⁶⁹ Siitä alkaen naisia on ordinoitu papeiksi El Salvadorin luterilaisessa kirkossa. Kirkon edistyksellisyydestä huolimatta konservatiivisuus ja patriarkaalisuus elävät pienessä miespappien ja maallikkojen joukossa, mikä näkyy negatiivisena asenteena naispuolisia pappeja kohtaan. Osa konservatiivipapeista on siirtynyt luterilaiseen kirkkoon baptistisesta Keski-Amerikan lähetyksen –nimisestä järjestöstä.⁷⁰ Osa papeista kaipaa naisten pappeutta vastustavan Missouri synodin aikoja.⁷¹ Salvadorilaiset luterilaiset pappisnaiset ovat tottuneet tulemaan toimeen oman kirkkonsa konservatiivien kanssa. He ovat tottuneet siihen, että ulkomaiset ystäväkirkot ja järjestöt ovat tukeneet heitä. Siksi heille oli erityinen pettymys huomata, että entiset tukijat halusivat saada heidät pois viroistaan ja siirtymään eläkkeelle ilman toimeentulomahdollisuuksia. Ne, joilla oli taloudellista ja hierarkkista valtaa, halusivat sanella, mitä köyhän kirkon pitäisi tehdä.

Mutirão-prosessin ajanjakson monista vastoin käymisistä huolimatta naisia oli vuonna 2009 El Salvadorin luterilaisen kirkon töissä niin palkat-

tuina kuin vapaaehtoisina enemmän kuin koskaan ennen. Kirkon yhdestätoista työalasta seitsemästä vastuu oli naisilla, joista kuusi oli pappeja. Useimmilla heistä oli lisäksi seurakunta hoidettavanaan.⁷² Viidestä rovastikunnasta kahdessa vastuu oli naispuolisilla papeilla. Rovastikuntasysteemi auttoi myös jakamaan ystävyysseurakunnista tullutta taloudellista tukea aiempaa tasapuolisemmin. Vuonna 2009 naisia oli hieman miehiä enemmän kirkon vapaaehtoisissa ja palkallisissa töissä: palkatuista ja vapaaehtoisista työntekijöistä 70 oli naisia ja 68 miehiä.⁷³

USKOA JA TOIVOA

Kirjoittaessani tätä artikkelia olo on ollut kuin olin tehnyt ruumiinavausta. Roolini on vaihdellut patologin ja ruumiin välillä. Toimiessani 20 vuotta hiippakuntasihteerinä ja vuosia kumppanuustyön yhdyshenkilönä edustin El Salvadorissa ulkomaista toimijaa ja taloudellista tukijaa. Toisaalta käydessäni maassa työ- tai tutkimusmatkoilla ja majoittaessani salvadorilaisia vieraita kotonani, olen kuvitellut saaneeni ystäviä ja asioista on puhuttu, niin kuin ystävien kanssa puhutaan. Artikkelia kirjoittaessani olen kuitenkin pyrkinyt analysoimaan monitahoista prosessia ja sen toimijoita eri näkökulmista.

El Salvadorin luterilainen kirkko ei vuonna 2015 ole ruumis, vaikka ehkä kärsiikin vanhuuden vaivoista. Kirkon nuoret voimat ovat keränneet rahaa ja uuden kirkon rakentaminen on aloitettu San Salvadorissa huonokuntoisen Ylösnousemus-kirkon tilalle. Seurakuntia toimii edelleen eri puolilla maata ja kumppanuuskirkkojen edustajia vierailee ystäväseurakunnissa. Mutirão-prosessi tuntuu lähes pysähtyneen. Tosin loppusyksystä 2015 on jälleen kutsuttu kumppanuuskirkkojen edustajat koolle. Köyhä kirkko on edelleen köyhien kirkko ja köyhien kirkko on edelleen köyhä. Ulkomaiset toimijat ovat edelleen halukkaita auttamaan ja toisaalta turhautuvat, kun asiat eivät tunnu muuttuvan.⁷⁴

LML:n käynnistämä Mutirão-prosessi oli eräs yritys saada köyhä kirkko rakennemuutoksen avulla taloudellisesti jaloilleen. Talouslähtöisesti perusteltu yritys koettiin kuitenkin ulkopuolelta tulevaksi, eivätkä salvadorilaiset sisäistäneet sen tavoitteita. Pelättiin, että kirkon identiteetti ja itseymmärrys

olisivat muuttuneet liikaa, jos olisi toimittu ulkomaisten tahojen toiveiden mukaan. Foucault'n hahmottaman vallan verkoston näkökulmasta LML ja muut ulkomaiset tahot sekä piispa Gómez ja El Salvadorin luterilainen kirkko taistelivat siitä, kenellä on valta määrätä, miten köyhässä kirkossa toimitaan ja kuka siellä käyttää valtaa. Onko valta viime kädessä niillä ulkopuolisilla, joilla on taloudellinen valta, vai kirkolla ja sen piispalla? Valtataistelussa elämän teologialla ja taloushallinnon kielellä argumentointi eivät kohdanneet toisiaan. Se, oliko erilaisten ”kielten” käyttö tahallista vai tahatonta, ei ole kirjoittajan arvioitavissa.

Post scriptum: Yksi keskeinen toimija, jota haastattelin tätä artikkelia varten, kumppanuuskirkotyön yhdyshenkilö, pastori Norma Castillo menehtyi äkillisen sairauksen seurauksena 26.8.2015 44-vuotiaana.

66 Rovastikunnat oli perustettu jo vuonna 1993, mutta ne eivät toimineet kovin selkeästi. *Reglamento Interno del Sínodo de las Iglesias de Confesión y Rito Luterano*, 1994.

67 *Las Actas* 40, 237–240.

68 Papinvaltuuksista vain ehtoollisen asettaminen ja toimitukset eivät kuulu diakonipapeille. *Reglamento Interno del Sínodo de las Iglesias de Confesión y Rito Luterano* 1994.

69 Abelina Gómezin haastattelu (5.1.2006).

70 Jahnel 2005, 182.

71 Blanca Irma Rodríguezin (5.3.2013) ja Abelina Gómezin (5.1.2006) haastattelut.

72 El Salvadorin luterilaisessa kirkossa on noin 60 seurakuntaa. *Identidad Luterana Salvadoreña* 2012, 38.

73 Vilma Rodríguezin (15.11.2009) ja Blanca Irma Rodríguez de Herreran (15.11.2012) sähköpostit kirjoittajalle.

74 Esimerkiksi Ruotsin kirkko on lopettanut El Salvadorin luterilaisen kirkon avustamisen vuoden 2009 jälkeen.

LÄHTEET

Julkaisemattomat lähteet

Mutirão-prosessin pöytäkirjoja ja muuta materiaalia

1. Towards a Permanent Mutirão: Covenant of Mutual Commitments entered into during the Mutirão of SLS with its network of partners, San Salvador, October 7–9, 2004.
2. Report on the Mutirão process with the Salvadoran Lutheran Synod, 2nd report, May–September 2005.
3. Progress report on the *Mutirão* process with the Salvadoran Lutheran Synod 3rd Report, October–December 2005.
4. Descripción del proyecto: A plan made for the new structure of the Lutheran Church of El Salvador in February 2006.
5. Information Regarding the First Partnership Encounter Promoted through Sister Parishes: July 17, 18 and 19 2007, Salvadoran Lutheran Church.
6. Informe, Primer encuentro de hermandades, Sinodo Luterano Salvadoreño, Iglesias Hermanas, 17, 18 y 19 de Julio 2007.
7. II Encuentro de Hermandad El Salvador 2009, San Salvador, 16–19 Noviembre, Unidos en la Mesa del Señor.
8. Manual para las relaciones de hermandad, Iglesia Luterana Salvadoreña, Ministerios unidos en fe y vida, unidad de iglesias hermanas, Iglesia Luterana Salvadoreña, 2009.
9. Junge, Martin, ”Sustentabilidad de la iglesia. Apuntes intermedios del programa de la FLM en América Latina”. A presentation of Martin Junge, San Salvador, sister parish meeting (11.11.2009).

Muita julkaisemattomia lähteitä

Aaltonen, Heli, *Projektista kumppanuuteen*. Vihkonen. Turun tuomiokapituli, 2004.

Las Actas, El Salvadorin luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen käsinkirjoitetut pöytäkirjat, 1972–2000.

Reglamento Interno del Sínodo de las Iglesias de Confesión y Rito Luterano. El Salvadorin luterilaisen kirkon sisäiset ohjeet, 1993.

Internet-lähteet

Banco Central de reserve de El Salvador. www.bcr.gob.sv. (6.6.2013).

Comunicado de FOCIS y CONG en el marco de las elecciones presidenciales en El Salvador. www.lwfcamerica.org/?art=1297&lang=es&tittle=El%20Salvador%20elecciones%20históricas. (6.6.2013).

Iglesia luterana salvadoreña. www.iglesialuteranasalvadoreña.org/pastoraleng.htm (22.6.2004; sivut eivät enää käytössä).

Lutheran World Federation Statistics. www.lutheranworld.org/LWF_Documents/LWF-Statistics-2009.pdf. (6.6.2013).

Moghadan, Valentine M. The "Feminization of Poverty" and Women's Human Rights. www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Feminization_of_Poverty.pdf (6.6. 2013).

Tim's El Salvador Bog: Funes speaks of Reconciliation; Avila accepts Defeat. luterano.blogspot.com/2009/03/funes-speaks-of-reconciliation-avila.html (6.6.2013).

What We Do: Annual Report 2006. www.lutheranworld.org/What_We_Do/DMD/DMD-Annual_Reports-2006/DMD-Annual_Report_Latin_America-2006.pdf . (6.6.2013).

World Fact Book. www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/es.html (28.6.2015).

Sähköpostit

1. Piispa Gómez kumppanuuskirkoille (5.11.2006).
2. Abelina Gómez kirjoittajalle (24.6.2009 ja 19.3.2011).
3. Vilma Rodríguez kirjoittajalle (1.7.2009 and 16.2.2012).
4. Blanca Irma Rodríguez de Herrera kirjoittajalle (16.7.2009 and 9.11.2012).
5. LML:n informaatiokirje jäsenkirkoille (7.11.2006).
6. El Salvadorin luterilaisen kirkon informaatiokirje kumppanuuskirkoille (16.2.2007).
7. El Salvadorin luterilaisen kirkon informaatiokirje kumppanuuskirkoille (5.11.2008).
8. El Salvadorin luterilaisen kirkon informaatiokirje kumppanuuskirkoille (28.1.2009).
9. El Salvadorin luterilaisen kirkon informaatiokirje kumppanuuskirkoille (kesäkuu 2009).
10. El Salvadorin luterilaisen kirkon informaatiokirje MPJS:stä kumppanuuskirkoille (14.1.2009).
11. El Salvadorin luterilaisen kirkon informaatiokirje MPJS:stä kumppanuuskirkoille (7.2.2009).

Haastattelut

1. Medardo Gómez de Soto (7.2.2005 ja 8.9.2007).
2. Abelina Gómez de Centeno (5.1.2006).
3. Vilma Rodríguez (10.2.2006 ja 1.7.2009).
4. Eva Cecilia Alfaro (10.2.2006).
5. Miriam Gaspár (14.2.2006 ja 12.9.2007).
6. Blanca Irma Rodríguez (6.9.2007 ja 5.3.2013).
7. Norma Noemi Castillo (16.11.2008).
8. Vilma Rodríguez, Cecilia Alfaro, Abelina Gómez ja Blanca Irma Rodríguez de Herrera, ryhmähaastattelu (27.11.2010).

Julkaistut lähteet

CILCA

2005 *Comunión de Iglesias Luteranas de Centro America: Eine Information über die Partnerschaft mit der Gemeinschaft Lutherischen Kirchen in Zentralamerika (CILCA)*. München: Evangelisch- Luthertische Kirche in Bayern.

GÓMEZ, MEDARDO ERNESTO

1994 "Theologie des Lebens: Wer sind denn die Armen? Befreiung durch eine Theologie des Lebens". *Lutherische Monatshefte* 10, 19–22.

GÓMEZ, MEDARDO ERNESTO, FRENZ, HELMUT,

JUÁREZ, SALVADOR ANTONIO & ARGUETA MANLIO
1993 *Latinoamérica: Testimonio de vida y esperanza*. San Salvador: Iglesia Luterana Salvadoreña.

IDENTIDAD LUTERANA SALVADOREÑA.

2012 *Identidad Luterana Salvadoreña: Por una Vida Plena. Evangelizamos con Fe y Esperanza Viva*. San Salvador: Sínodo Luterano Salvadoreño.

JUGENDBANDEN IN EL SALVADOR

2004 *Jugendbanden in El Salvador*. Info-Blatt 65. München: Ökumenisches Büro für Frieden und Gerechtigkeit.

LML VUOSIRAPORTTI

2004 Annual Report Central American Programme, Lutheran World Federation, Department for World Service.

LML VUOSIRAPORTTI

2005 Annual Report Central American Programme. Lutheran World Federation: Department for World Service.

LML VUOSIRAPORTTI

2006 Annual Report Central American Programme. Lutheran World Federation: Department for World Service.

LML VUOSIRAPORTTI

- 2007 Annual Report Central American Programme. Lutheran World Federation: Department for World Service.

VUOSIRAPORTTI

- 2006 Department for Mission and Development, Latin American and the Caribbean Desk.

KIRJALLISUUS

AALTONEN, HELI

- 2007 ”Kirkko köyhyyden ja väkivallan keskellä: El Salvadorin luterilainen kirkko”. *Lähetysteologinen aika-kauskirja – Journal of Mission Theology* 9, 55–68.
- 2013 *Fe y Esperanza: Women’s Road to Leadership and Ministry in the Lutheran Church of El Salvador 1952–2009*. Diss. Åbo Akademi.

ANDRÉE, UTA

- 2005 *Die Theologie des Lebens: Die Lutherische Kirche in El Salvador auf dem Weg des Friedens und der Gerechtigkeit*. Diss. Frankfurt am Main.

BARRY, TOM

- 1990 *El Salvador: A Country Guide*. Albuquerque, NM: The Inter-Hemispheric Education Resource Center.

EL SALVADOR: IMÁGENES PARA NO OLVIDAR

- 2002 *El Salvador: Imágenes para no olvidar – Images we must not forget 1900–1999*. San Salvador: Equipo Maiz.

FAUBION, JAMES D. (ED.)

- 2002 *Michel Foucault: Power, Essential works of Foucault 1954–1984*, Vol. 3. Transl. Robert Hurley et al. London: The New Press.

GÓMEZ, MEDARDO ERNESTO

- 1992 *Teología de la vida*. Managua: Ediciones Nicarao.

JAHNEL, CHRISTOPH

- 2005 *Die Lutherische Kirche in El Salvador: Kirchwerdung im Kontext von US-amerikanischer Mission, denominationallem Pluralismus, sozialer Anomie und politischer Unterdrückung*. Missionswissenschaftliche Forschungen. Neue Folge 21. Neuendettelsau: Erlanger Verlag.

MCNAY, LOIS

- 1992 *Foucault and Feminism: Power, Gender and the Self*. Cambridge: Polity Press.

PALVELIJOIKSI VIHITYT

- 2000 *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö*. Helsinki: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto.

PETERSON, ANNA L.

- 2001 ”The Only Way I Can Walk’: Women, Christianity, and Everyday Life in El Salvador”. *Christianity, Social Change, and Globalization in the America*. Ed. Anna L. Peterson, Manuel A. Vásquez & Philip J. Williams. New Brunswick, NJ & London: Rutgers University Press, 25–86.

RONE, JEMERA

- 1989 *Carnage Again: Preliminary Report on Violations of the Laws of War by Both Sides in the November 1989 Offensive in El Salvador*. New York: America’s Watch Committee.

SILBER, IRINA CARLOTA

- 2011 *Everyday Revolutionaries: Gender, Violence, and Disillusionment in Postwar El Salvador*. New Brunswick, NJ & London: Rutgers University Press.

SCHÄFERDIEK, KNUT

- 1978 ”Das Allgemeine Priestertum”. *Theologische Realzyklopädie* 2, 409–419.

VALTONEN, PEKKA

- 2001 *Latinalaisen Amerikan historia*. Helsinki: Gaudeamus.

WEBER, MAX

- 1968 *Economy and Society*. Vol. 1: *An Outline of Interpretive Sociology*. Ed. Günther Roth & Claus Wittich. New York: Bedminster.